

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
04070, м. Київ, вул. Сагайдачного, 37

Від 30.07.2010 № 1.4/18-3127

На № _____ від _____

ректорам (директорам) Кримського
республіканського, обласних інститутів
післядипломної педагогічної освіти,
Київського університету імені Б. Грінченка,
Інституту післядипломної освіти
Севастопольського міського гуманітарного
університету

На виконання плану Міністерства освіти і науки на 2010 рік Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти розроблені методичні рекомендації на допомогу класним керівникам «Виховання культури поведінки учнів» для практичного використання у навчальних закладах.

Додаток: 16 арк.

Директор

О.А. Удод

Методичні рекомендації

Про виховання культури поведінки учнів

Сучасна цивілізація переживає світоглядну кризу, яка є причиною, з одного боку глобальних проблем: неконтрольоване використання зброї (тероризм), екологічні катастрофи, які швидко руйнують біосферу Землі, зростаюче відставання держав, які розвиваються, від держав з високим розвитком економіки тощо; з другого боку соціальних та індивідуальних проблем: зростання алкоголізму, наркоманії, злочинності, соціального сирітства та безбатьківщини, вільний ранній секс, грабунки, матеріальний і духовний занепад суспільства, руйнування старих цінностей без формування нових тощо.

Суть у тому, що світ миттєво змінюється і більшість людей не встигає усвідомити причину і суть тих змін, які відбуваються в світі протягом життя одного покоління. Це визиває почуття психологічного дискомфорту, невпевненості, страху перед майбуттям, особливо, в силу вікових особливостей у молоді та дітей, і суттєво впливає на їх поведінку. Тому суспільству вкрай необхідна нова система ціннісно-світоглядних орієнтирів, нове світорозуміння, яке прийде в свідомість дитини через систему освіти і виховання.

Дитинство, підлітковий вік і юнацтво - важливіші періоди людського життя. Від того, як пройшло дитинство, отрочество, юність, хто вів дитину за руку в ці періоди життя, що увійшло в її розум і серце з оточуючого світу залежить, якою людиною вона стане.

Сучасне суспільство потребує високоосвічених, ініціативних, завзятих особистостей, спроможних творчо реформувати наше суспільство, збільшити інтелектуальний потенціал держави, відновити українську духовну культуру.

Це неможливо без ретельної загальноосвітньої підготовки підростаючого покоління. В сучасних умовах наша школа, піклуючись про дітей, зберігає здатність щодо об'єднання всіх моральних, здорових сил суспільства, сім'ї, держави для спрямування виховних зусиль в єдине русло, сприяє збереженню стабільності і зняттю соціальної напруги.

Одним з тих, на кого в школі покладено таку велику педагогічну місію є класний керівник. Тому він має бути високоосвіченою, ерудованою, високоморальною і висококультурною людиною; вміти визначати форми і методи формування наукового світогляду учнів, враховуючи їх вікові особливості, життєвий досвід, інтереси і захоплення, середовище проживання тощо; не допускати виникнення конфліктів, образ чи

припинення гідності і почуттів учнів; мати педагогічний такт, творчий підхід до виховання; забезпечувати контроль щодо дотримання учнями моральних та етичних норм, внутрішнього розпорядку навчального закладу; постійно підвищувати педагогічну майстерність і кваліфікацію; шляхом самоосвіти, самовдосконалення засвоювати нові науково – методичні знання; оволодівати методами, засобами, підходами щодо вивчення виховних проблем і їх вирішення, зокрема у вихованні культури поведінки учнів; прищеплювати учням стійкі знання про розуміння змісту виховання культури поведінки, які розглядаються в контексті понять про культуру, субкультуру, етикет тощо.

Крім того, класному керівнику необхідно організувати методичне супроводження процесу виховання культури поведінки на основі власних доробок і передового досвіду інших виховних інститутів соціуму, а саме: розробляти заходи з виховання культури поведінки учнів в різних сферах – навчальній, педагогічній, сімейній, дозвільній; розвивати соціальне партнерство, об'єднувати творчі й організаційні можливості різних державних і громадських організацій, діячів освіти, культури, керівників творчих колективів, професіоналів справи, оптимізувати використання ресурсів всіх соціальних інститутів, в тому числі ЗМІ, центрів допомоги сім'ї і дітям, органів правопорядку і охорони здоров'я тощо; створювати єдиний інформаційний методичний простір; надавати адресну методичну допомогу зацікавленим педагогічним кадрам з питань виховання культури поведінки дітей; транслювати власні творчі досягнення та інших педагогічних працівників, обмінюватись досвідом на методичних заходах різних рівнів, отримувати консультації від спеціалістів; постійно здійснювати огляд новинок методичної літератури та періодики за темою; створити банк методичних розробок, відеоматеріалів для підготовки заходів; забезпечувати наявність наочного матеріалу – стендів, вітрин, виставок тощо; розробляти моделі просвітницької та профілактичної роботи, виявляти її пріоритетні напрями, проводити заходи первинної профілактики з урахуванням специфіки освітнього й виховного процесу окремого закладу, втілювати інтерактивні форми роботи; здійснювати, за можливістю, моніторинги щодо виявлення ефективності роботи з виховання культури поведінки учнів; створювати портфоліо «Формування культури поведінки учнів». Комплекс таких дій забезпечить класному керівнику ефективність в роботі по вихованню культури поведінки учнів, допоможе зрозуміти і засвоїти важливі знання про сутність і зміст виховання, оволодіти відповідною термінологією і тлумаченнями понять про культуру, субкультуру, етикет, культуру поведінки учнів.

Існує багато тлумачень понять про культуру, субкультуру, етикет. «Культура, 1. Сукупність матеріальних і духовних цінностей створених людським суспільством. 2. Сфера людської діяльності, яка пов'язана з мистецтвом, літературою, просвітницькою роботою і т. п. 3. Рівень розвитку будь – чого, ступінь відповідності зразкам. 4. Просвіта, освіченість, вихованість.» (Лопатин В.В. Русский толковый словарь.- М.: Рус.яз.,2002.- с.274.)

«Субкультура (підкультура, лат. Sub-під и лат. Cultura – виховання, визнання, в соціології і культурології - частина культури суспільства, яка відрізняється від переважної, а також свідомі групи носіїв цієї культури. Субкультура може відрізнятися від домінуючої культури власною системою цінностей, мовою, манерою поведінки, одягом та іншими аспектами.(Internet).

«Субкультура, поряд з загальнолюдською культурою ... це культура автономних спільнот, груп, які намагаються протиставити себе загальноприйнятим традиціям, вона «атакує» їх, створює екстравагантний образ життя, що виражається у відповідній моді на зовнішність і відповідні символи, які виконують подвійну функцію: служать «перепусткою» в цю соціальну групу і функціонально поділяють невизнаний світ.» (Воспитательное пространство внешкольного учреждения: восхождение к будущему: Сборник материалов Международной научно-практической конференции. - Мн.: МГДДиМ, 2004.- с. 332)

Культура - це виховання. А виховання - це сформована свідомість і культура спілкування, поведінки, вчинку. У процесі формування особистості особливе значення має і виховання етичної культури, як досвід норми взаємодії між людьми, виражений моральними правилами співжиття. Етична культура розглядається як образ життя, який орієнтує дітей на моральні цінності.

Вийшовши з дому, прийшовши до школи, знаходячись в загальних місцях, транспорті, вступивши в контакт з людьми, людина проявляє себе на відповідному рівні культури. Таким чином виробляються хороші манери, етикет.

«Етикет - установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві.» (Абетка чеснот української дитини. Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів /Авт.-упор. Л.В.Калуська - Тернопіль: Мандрівець, 2007.- ст. 94.)

Етикет - це встановлений порядок поведінки і форм висловлення доброго відношення до людей. Його правила продиктовані вимогами поваги

до оточуючих і засновані на доцільності, прагненні до краси, естетики поведінки.

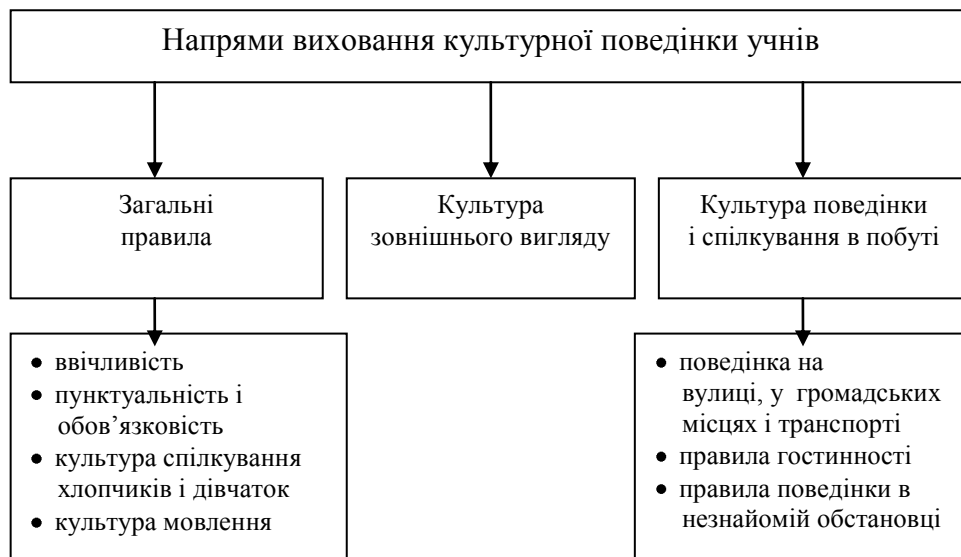
«Етикет – це встановлений порядок, сукупність правил, які регламентують зовнішні прояви людських взаємин. Слово «етикет» вперше вжив французький король Людовик XVI у XVIII столітті. На одному з прийомів гостям вручили картки (етикетки). На них за наказом монарха були записані правила поведінки, яких гості повинні були дотримуватися. Від назви цих карток і з'явилося поняття етикет.» (Білецька О.І., Кінашевич А.Н. Виховуємо особистість. 4 клас: На допомогу класному керівнику. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. - ст.136).

Культура поведінки - це сукупність сформованих соціально-значущих якостей особистості, повсякденних вчинків людини в суспільстві, заснованих на нормах моральності, етики, естетичної культури.

«Культура поведінки: знання правил поведінки в школі, вдома, в загальних місцях і уміння їх свідомо дотримуватись, висока культура мови і зовнішнього вигляду.» (Шамардин В.Н. и др. Школа: от конечного результата – к творческому поиску: Кн. Для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – ст. 47).

В культурі поведінки органічно злиті культура спілкування, культура зовнішності, побутова культура, велике місце посідає культура мови, уміння брати участь в полеміці, дискусії. Учні потребують розкриття глибокого внутрішнього змісту культури поведінки, розуміння того, що слідування звичаям свідчить про увагу до людей, традицій, інакше вони будуть бачити в них пусті умовності. Стиль поведінки учня складається в значній мірі під впливом суспільної думки.

Класний керівник повинен розуміти, що необхідно створювати умови, які забезпечують ефективність організаційної роботи по вихованню культури поведінки: забезпечення безперервності, цілісності, спадковості в роботі по формуванню культури поведінки, цілеспрямованості розвитку готовності учня до сприйняття дій щодо виховання в ньому культури поведінки, відповідного психолого-педагогічного супроводження процесу виховання культури поведінки, урахування сутності характеристик виховання культури поведінки, визначених в схемі.

(Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.– метод. посіб. – К.: Вища шк., 2002. – ст. 47.)

Як правило, культура поведінки формується в сім'ї, а школа лише допомагає виховною функцією закріпити культуру спілкування, уважного ставлення до людей, правила поведінки в загальних місцях, в колі друзів, сім'ї.

Класному керівникові при здійсненні діяльності з виховання культури поведінки учнів необхідно спиратись на знання особливостей віку, а саме знати, що:

«У молодшому шкільному віці дитина оволодіває елементарним умінням та навичками підтримки та збереження міжособистісної злагоди, запобігання та мирного розв'язування конфліктів; здатністю брати до уваги думку товаришів та опонентів; орієнтацію на дорослого як носія суспільних еталонів та морального авторитета. У підлітковому віці зростає цінність дружби з однолітками, відбувається емансипація від безпосереднього впливу дорослих, розширюється сфера соціального спілкування, засвоюються суспільні цінності, формуються соціальні мотиви поведінки, виникає критичне ставлення до людей як регулятор поведінки. У юнацькому віці збільшується кількість виконуваних старшокласником соціальних ролей, зростають вимоги до відповідальності за дії та вчинки, формуються мотиви самовизначення, вдосконалюється вміння керуватися свідомо поставленою метою, зростає роль самостійних форм діяльності: формується суспільна активність.» (Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008.- с.8,9.)

В останні часи поведінка учнів у школі, в громадських місцях поза школою викликає занепокоєння. Правила поведінки у школі встановлюють

норми поведінки в приміщенні і на території школи. Мета правил – створення у школі відповідної робочої обстановки, яка сприяє успішному навчанню кожного учня, вихованню поваги до особистості та її правам, розвитку культури поведінки і навичок спілкування.

Низький рівень комунікативної толерантності батьків, і відповідно їх дітей, спостерігається у висловлюванні прямих негативних оцінок на адресу вчителя.

Крім того, учню не байдуже, яке місце він займає в класі, як до нього ставляться товариші, тому саме в класі у нього з'являється потреба у самовираженні, спілкуванні, наслідуванні.

«Основні колізії підліткового віку доцільно розглядати крізь призму домінант розвитку, якою є розвиток підлітка як особистості, особливостю особистісного розвитку на цьому віковому рубежі є те, що на перше за значущістю місце виходять кооперативні стосунки з ровесниками та соціально значуща діяльність.» (Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наукове видання.- К.:Либідь, 2006. ст.102.) Але не завжди ці стосунки є відповідними. Іноді учень поводить себе неадекватно з однокласниками, обирає зручний для себе спосіб виконувати чи не виконувати певні вимоги, захищати своє небажання виконувати доручення вчителя чи уникати їх, бажає показати, що вчитель не правий.

В ст. 28, п. 2. Конвенції ООН про права дитини зазначено, що держави учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до самої Конвенції.

В деякій мірі класний керівник повинен поважати право учня бути таким. Але його завдання не відповідати на такі дії і висловлювання образою, запереченням, захистом, а виявити терпимість, опираючись на етичні норми, відстоювати свою правоту, держати контроль за емоційальною тональністю ситуації; в таких випадках володіти прийомами професійної поведінки і спілкування. У класного керівника достатньо повноважень для вибору кроків для розв'язання складних ситуацій і конфліктів, і саме професійна відповідальність за педагогічно правильне рішення лягає на нього. Класний керівник повинен призвести учня до свідомого самостримування від негативних дій, вчинків, поведінки.

Особливу роботу класному керівнику необхідно проводити для дітей, які потрапили в складні життєві ситуації.

Суспільні зміни, що відбуваються сьогодні, змінюють умови розвитку і життєдіяльності дітей тому і цінові умови існування частіше всього загрожують їх виживанню, здоров'ю основам соціального захисту.

Такі фактори як побутові негаразди, недостатній рівень сімейного виховання, відсутність цінностей, знаходять своє відображення в поведінці дітей.

Можна «...виділити слідуючи групи дітей, які потрапили в складну життєву ситуацію: діти з асоціальних сімей; педагогічно занедбані діти; діти, які потрапили в проблемні ситуації; діти, які відчують дефіцит спілкування». (Роль и место учреждений дополнительного образования детей в социально – экономическом развитии регионов: сборник материалов Всероссийской научно – практической конференции / под ред. Т.Н. Гузиной, А.В. Золотаревой, С.Л. Паладьева. – Ярославль : Изд –во ЯГПУ им. К.Д. Ушинского, 2008. – ст. 100). Також у збірнику визначені джерела загрози для таких дітей:

- в сім'ї – образ життя, поведінка батьків, яку не сприймають діти, насильство і агресія в сім'ї;

- в соціумі – надлишок інформації з телебачення, відео, Internet, ЗМІ;

- в самому собі - важливість формування життєвих орієнтирів, цінностей, невміння взаємодіяти з оточуючими, важливість самоусвідомлення, внутрішня самотність, хвилювання за власну неповносправність і т. п.,

- з однолітками – відносини, які побудовані на підпорядкуванні і залежності, випробування себе й інших, протиправні форми самоствердження і т. п.;

- в освітніх закладах – відсутність мотивації до навчання, авторитарний стиль спілкування, конфліктна обстановка, перевантаження, недостатня професійна компетентність педагога.

Крім того, слід враховувати, що такі діти частіше всього порушують правила поведінки, що може привести до виникнення конфліктної ситуації у спілкуванні та конфлікту з іншими дітьми, з педагогами.

В такому разі ціль класного керівника - створити для таких дітей сприятливі реабілітаційні умови для особистісного зростання, успішної соціалізації, самореалізації, розширення умінь, знань, навичок за різноманітними напрямками діяльності; сприятливого перебування їх в колективі, заснованого на підтримці і довірі; організації змістовного дозвілля, яке сприяє формуванню культури поведінки дитини у спільній діяльності з однолітками, батьками, педагогами; стимулювати дітей на використання власних резервів, тоді можливо буде успішно вирішувати проблеми дітей (замкнутість, дефіцит спілкування, невпевненість в собі, відсутність взаєморозуміння з батьками, педагогами, однолітками).

Класному керівникові необхідно враховувати природу конфлікту і самому обрати відповідний стиль поведінки, бо він не завжди знає обставини

дитячого життя, лише здогадується про мотиви вчинків, не завжди уявляє відносини між дітьми, тому він не повинен припускатись помилки при оцінюванні поведінки або пред'являти завищені вимоги, щоб не було конфронтації з боку дитини.

Необхідно намагатися дізнатись якомога більше про те, як учні живуть, як ведуть себе поза школою, які відносини в сім'ї, індивідуальні особливості, знаходити різноманітні форми взаємодії з ними і їх батьками. Обов'язково організувати роботу з батьками з метою їх педагогічної освіти, підвищення рівня знань із сімейного виховання, залучати батьків до проведення шкільних заходів спільно з дітьми, що буде сприяти поліпшенню умов розвитку, навчання, виховання дитини. Можна провести заходи, такі як: «Проектування власних вчинків», батьківські збори «Сім'я як виховний інститут», «Особливості поведінки дитини в сім'ї», бесіди «Режим дня учнів», «Сімейні обов'язки і доручення», «Умови для розвитку та виховання дітей в сім'ї», родинне свято «Джерела родинного виховання», виставка малюнків «Сім'я очима дітей», прес-діалог «Секрети виховання», цикл тематичних вечорів «Традиції і сімейні захоплення», диспут «Internet і наші діти», ситуаційні практикуми «Розмови з дитиною», практичні заняття «Батьки і діти: етика взаємовідносин», цикл відкритих уроків «Культура поведінки дитини», круглий стіл «Син і донька на порозі кохання», дискусія «Конфлікт або компроміс», цикл спортивних змагань «Коли скінчилися уроки» тощо.

Низка важливих проблем щодо виховання культури поведінки учнів, які постають перед класним керівником, пов'язана з тим, що підлітки активно долучаються до вживання алкогольних напоїв та куріння, особливо в загальних місцях. В Україні щорічно збільшується кількість підлітків, які вживають алкоголь. 91 відсоток юнаків і дівчат в віці 15 – 16 років пробували алкоголь. «Хтось підрахував, що в Україні курять до 40 відсотків хлопців віком до 18 років. Це ті, кому законом не дозволено продавати алкоголь і цигарки, хоча у світі саме неповнолітні широко купують майже мільйон пачок.» (Боднарчук Г.М., Тимочків М.М. Виховні години: На допомогу класним керівникам – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009, ст. 27.)

Ця проблема постала на рівні держави. 21 січня 2010 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 1824-VI «Про внесення змін до державно – законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв», який передбачає заборону вживати пиво в закладах охорони здоров'я та навчальних закладах, в громадському транспорті, закладах культури, в закритих спортивних

приміщеннях та місцях проведення масових заходів, на дитячих майданчиках, в державних установах. Це стосується також вживання «лонгеру», «джин – тоніку» та інших слабоалкогольних напоїв.

В позаурочний час за межами школи учні відвідують загальні громадські місця. При відвідуванні потрібно нагадувати учням на значення самих різних правил поведінки в громадських місцях і орієнтувати на їх обов'язкове дотримання. Наприклад – відвідування театру. По дорозі в театр учні користуються громадським транспортом. Необхідно навчити їх, що зайшовши в транспорт не треба поспішати сісти на місце доки не буде впевненість, що поруч немає літніх і немічних людей, маленьких дітей; не забувати поступатись місцем старшим; дотримуватись правил етикету в транспорті – не розмовляти голосно в транспорті, стримувати негативні емоції, бути люб'язними, уважними до інших. Ще до відвідування театру необхідно з учнями програвати ситуації поведінки в театрі і транспорті, познайомити з театральним словником (партер, ложа, фойє, куліси, амфітеатр, бельєтаж і таке інше). Після відвідування театру обговорити саму виставу, героїв, режисерську роботу, проаналізувати рівень власної культури поведінки в транспорті і театрі, написати твір, провести вікторину, випустити стінну газету тощо з тим, щоб закріпити в учнів отриманий досвід і спонукати їх прагнути до подальшого відвідування закладів мистецтва і культури.

Ефективно вирішувати зазначені ситуації щодо культури поведінки учнів в школі і в громадських місцях може допомогти класному керівникові проведення, наприклад, таких заходів: аукціону «Продаємо шкідливі звички», дебатів «Посієш звичку – пожнеш характер», «Здоров'я втратиш – все втратиш», бесід «Ти в громадському місці», «Культура стосунків між людьми», «Вмій дорожити мудрістю старших», циклу «Як себе вести в громадських місцях – театрі, музеї, на екскурсії, концерті, виставці тощо», дискусії «Світ старшокласника. Що ми знаємо про нього», проблемні столи «Не все те, що приємно тобі, приємно іншим», «Культура поведінки підлітка. Як її виховувати», рольову гру «Комунікабельність – запорука мого успіху», диспутів «Марні розваги – марні сподівання», «Невизнаний авторитет – чи дійсно я розумію самого себе», тренінгів «Вчимось думати позитивно», «Допустив нетактовність – умій вибачитись», класних годин «Вчитель і учень – етика відносин», «Дбай про своє ім'я », «Біля входу до пекла», «Перший підсумок життя», ситуаційних практикумів «Міжособистісні стосунки треба плекати і берегти», оформлення інформаційної вітрини «Як протидіяти шкідливим звичкам», лекції «Головна норма поведінки – повага до Людини», усного журналу «Легка дорога нікуди не веде», тематичного

вечора «Гармонія душі і зовнішньої поведінки», вікторини «Стандарти споживання», класних зборів «Роль спілкування у встановленні довірливих стосунків між учнем, учителем, батьками» тощо.

У ХХІ столітті новим вектором розвитку для людства стали інформаційні технології, нові технічні і програмні рішення. У зв'язку з цим постійно відбувається реформування і модернізація рівня інформаційної культури, одночасно виникає протиріччя між багатим доступом до різноманітних телекомунікаційних ресурсів і вибіркоким підходом до рівня інформаційної культури. І сьогодні, коли і дорослі і діти мають доступ до інформаційних ресурсів Інтернету, все більше набувають популярність такі сервіси як «однокласники», «контакт» і багато інших. Виникає загроза необмеженого, безконтрольного з боку педагогічного суспільства впливу віртуальних засобів на свідомість і поведінку дітей. Тому необхідно створювати умови організаційного, методичного, психологічного супроводження спілкування і діяльності учнів у віртуальних мережах, формувати в учнів навички роботи в них і основи інформаційної культури; створити їх власний інформаційний простір у всесвітній мережі і мережеве суспільство спілкування учнів, включити їх в позитивне спілкування і соціально-значущу діяльність за допомогою сучасних інформаційних технологій; навчити учнів, що комп'ютер може бути використаний як засіб корисного дозвілля, сформувані культуру користувача, елементами якої є не тільки навички, уміння і знання, а й мережевий етикет, ігрова культура, гігієна спілкування з комп'ютерною технікою; створити сайт класу з довідковою інформацією для батьків і дітей з методичними рекомендаціями про використання різних освітніх технологій і сучасних методик виховання; програмним забезпеченням, порадами-рекомендаціями психологів; розміщувати на сайті роботи дітей, їх досягнення, тощо; обробляти різні матеріали на комп'ютері і створювати архів класу; організовувати дистанційну підтримку, наприклад: позашкільний навчальний заклад – класному керівникові школи; дистанційне спілкування в клубах різного спрямування, наприклад – літературному, сімейному, тощо; дистанційне навчання учнів – волонтерів для участі в різних акціях, програмах. Класний керівник може запропонувати учням теми для мережевого спілкування, наприклад: «Спілкування на Internet – майданчику», «Діти – кращі люди в світі», «Сфери пізнання», «Мої найважливіші плани», «Інформація – зброя боротьби з шкідливими звичками», «Молодь і вибори – перспектива», «Відкритий простір для самопідготовки до життя», «Соціалізація у віртуальній мережі», «Цікавинки з сторінок електронної енциклопедії», «Загальна комфортність у школі» тощо.

Однією з складових культури поведінки людини є мовний етикет.

«Мовний етикет - система «стійких формул спілкування, рекомендованих суспільством для встановлення мовного контакту співрозмовників, підтримання спілкування у виразній тональності відповідно до їх соціальних ролей і рольових позицій відносно один одного в офіційних і неофіційних обставинах» (Формановская Н.И.Речевой етикет // Лингвистический энциклопедический словарь. - М. 1990, с. 413). Таке поняття наводить С.К.Богдан у книзі «Мовний етикет українців:традиції і сучасність. - К.:Рідна мова, 1998, с. 9. Також зазначено, що структуру мовного етикету визначають: звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, схвалення дій тощо.

Виховання культури поведінки учня сьогодні неможливо розглядати без виховання мовного.

«Виховання мовне – цілеспрямоване прищеплення дітям низки гуманістичних цінностей, пов'язаних з вивченням мови. Зокрема, розуміння ролі мови для людини; мислення рідною мовою у контексті культури свого народу; вимогливість до культури власного мовлення, естетична потреба у художньому слові. Культура мовлення дитини забезпечується збагаченням словника, розвитком граматично правильного мовлення, чіткою вимовою звуків у словах, правильною побудовою різних типів речень, образністю та інтонаційною виразністю мовлення.» (Абетка чеснот української дитини. Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів/ Авт. - упор. Л.В.Калуська – Тернопіль: Мандрівець, 2007. - с. 94)

Класному керівнику необхідно визначити пріоритетність завдань щодо мовного виховання учнів, послідовність їх впровадження, запланувати відповідні заходи і здійснити оцінку їх результативності.

Учні спілкуються вдома, в школі, в громадських місцях, в офіційних і неофіційних ситуаціях тощо.

Одним із завдань класного керівника є навчання учнів тому, як організовувати своє спілкування за певними правилами, бо особливості мовлення пов'язують їх з оточуючими, служать показниками культури й вихованості; тому що культура мовлення проявляється в умінні не тільки говорити, а й в умінні вислуховувати свого співрозмовника; навчання тому, що дотримуючись правил мовлення учні засвідчать свою доброзичливість, приязнь, тактовність, ввічливість, шанобливе ставлення до співрозмовників. Це може стати чудовою можливістю для наближення до учнів, кращого їх розуміння і досягнення взаєморозуміння.

Класний керівник повинен організувати роботу так, щоб учні вміло застосовували засвоєне, щоб стали хорошими співрозмовниками і за столом, і в театрі, і в побуті, і в школі, щоб мова була чистою і збагаченою, щоб легше було висловлювати свої думки, щоб те, чому навчились, сприймали як обов'язкове життєве правило, наприклад:

- важливо навчитися слухати іншу людину, не перебивати її під час розмови;
- важливо розуміти іншу людину. Кожний співрозмовник повинен спочатку викласти думку опонента під час полеміки і, тільки отримав від нього підтвердження, що його думка зрозуміла, може її заперечувати;
- потрібно навчитися щиро цінити людину. Культурна і розвинена людина завжди знайде в іншій хороші якості;
- потрібно бути уважним до людей;
- розуміти, що спілкування – це виховання корисних звичок, тренування вчинків, гідної поведінки.

Крім того, вчити учнів знання правил ведення бесіди в будь-якій ситуації, наприклад:

- постійно поширювати власний запас слів. Знаходити пояснення новому слову в словнику, або запитати у дорослих і тільки потім його застосовувати;
- не засмічувати свою мову лайливими словами;
- під час полеміки не намагатися у всьому бути правими: форма незгоди повинна бути коректною;
- у загальних місцях не розмовляти дуже голосно, щоб не чули сторонні люди, але й не говорити також і тихо, щоб люди не дуже напружували слух;
- не обговорювати занадто вузькі проблеми, які крім вас нікому не цікаві;
- не пліткувати, про відсутніх не говорити погано;
- не принижувати інших, не намагатися ображати співрозмовника і не підвищуватись за його рахунок;
- не говорити про речі, які можуть неприємно зачепити співрозмовника.

Це можна успішно зробити, проводячи протягом року низку виховних заходів таких як, наприклад: бесіди «Навчитись слухати і чути», «Не ображай словом», цикл тренінгів «Оволодіваємо мовним етикетом», дискусія «Не красять людину жаргон і вульгарність», літературний вечір «У рідній мові черпай натхнення», тематичний вечір «У культурної людини і слова мов перлини», класні години «Доброму вчинку – добре слово»,

«Будь вірним своєму слову», вікторина «Як ми спілкуємось», конкурс «Кращі слова для друга», круглий стіл «Мова в нашому житті», зустріч з представниками мистецтва «Вічні цінності рідної мови», диспут «Мистецтво вести бесіду», усний журнал «Сучасна мова, яка вона?», ситуаційні практикуми «В громадських місцях знай що говорити, як себе вести » тощо.

Сьогодні мало хто може уявити себе без мобільного телефону як засобу оперативного зв'язку і спілкування. Він витісняє з нашого життя не тільки листування, живі розмови, а й стаціонарні телефони. Сьогодні розмови учнів у школі по мобільному телефону є надзвичайною проблемою і визивають занепокоєння – спілкуються будь з ким, будь скільки часу, на уроках і перервах, використовуючи при цьому дуже часто жаргон, ненормативну лексику, скорочення.

На культуру розмови учнів по мобільному телефону класному керівникові необхідно звернути особливу увагу. Створюючи ситуації телефонних розмов з друзями, телефонні діалоги, сценарії розмов з батьками та інші заходи, класний керівник прищеплює норми поведінки, правила етикету телефонних розмов учням, шанобливе ставлення до співрозмовника; вимагає від учнів не розмовляти під час уроків по телефону; вчить, що розмова має бути якомога коротшою і призначена для розв'язання невідкладних справ, а в позаурочний час в приватній розмові учні можуть більше спілкуватися в невимушеній формі, але з утриманням етикету телефонної розмови.

Існує поняття «Молодіжна субкультура». І види її все більше поширюються. Це такі, наприклад, як паркур, диггерство, скейтбол, вуличні танці, хакерство, байкерство, граффіті та інші. Молодь огульно захоплюється такими формами стихійного дозвілля.

Класним керівникам рекомендуємо за допомогою спеціалістів і за участю учнів вивчити найбільш цікаві для них види молодіжної субкультури.

Паркур – (від франц. Parkour – смуга перешкод)- дисципліна, яка включає в себе різноплановий розвиток, метою якої є підготовка людини до максимально ефективного пересування по будь-якій місцевості. Людей, які займаються паркуром, називають трейсерами(від франц.traceurs і англ.. tracers), що в перекладі означає – люди, які прокладають шляхи. Перешкодами можуть бути: фізичні стіни, перепади висот, складні конструкції, важкопрохідні місця, психичні- острах, невпевненість, невірноваженість тощо. Трейсери постійно займаються розвитком своїх здібностей, і для багатьох із них, паркур з звичайного захоплення переростає в стиль життя. Це вироблює певний підхід до будь-яких життєвих ситуацій, в

якому трейсер керується закладеною в паркур філософією – «немає кордонів, є тільки перешкоди» і навчатися долати любі складності.

Диггер (від англ. digger – копач, золотошукач) - екстремальні діти підземелля. Їх основний інтерес – дослідження підземель. «Золото» для диггерів – дореволюційні дренажні, старовинні підземелля, сучасні теплотраси та бомбосховища.

Скейтборд (від англ. skateboard < to skate кататись+ board дошка) – вид спорту: катання на спеціальній дошці з роликами.

Байкер (від англ. biker - мотоцикл) – представник міської молоді, який зводить у культ зухвалу їзду на мотоциклах. Байкери об'єднуються в групи, мають лідера, відрізняються особливою екіпіровкою (кожані куртки, паски, головні пов'язки, темні окуляри тощо).

Хакер (від англ. hacker – рубати, прорубати). В основі назви – образ людини, яка прорубає собі шлях в «комп'ютерних джунглях». Комп'ютерний зламувач – той, хто за допомогою свого комп'ютера проникає в інформаційні мережі банків, фінансових, промислових та інших установ з метою здобути необхідну інформацію, заразити ці мережі вірусом.

Граффіті - нанесення малюнку аерозольною фарбою. Це форма вуличного мистецтва, один із засобів боротьби за соціальні і політичні права.

Вуличні танці представлені двома школами. Стара школа налічує три основних танцювальних стилі – локінг(гальмування), попінг –(удар) та брейк(від англ. break-ломати). Брейк – це танець з характерними різкими рухами та елементами пантоміми і акробатики. Численні стилі брейку можна назвати новою школою. Кожний танцюрист створює щось своє, тому кожний день тут з'являється щось нове.

У такому стихійному дозвіллі в «неофіційній обстановці» виникає і «вуличний» мовний етикет сучасного учня. В діалозі підлітків можна почути просторічні слова, спостерігати появу прізвиськ і часту появу слів жаргонного спрямування, за якими дуже часто стоїть зневажливе ставлення до оточуючих. Класному керівникові корисно разом з учнями піддавати аналізу такі форми мовного жаргонного спілкування, впевнено показувати непотрібність їх використання, що вони не є окрасою їхньої мови, вчити не використовувати при зверненні прізвиськ. Класний керівник повинен не тільки роз'яснювати учням як спілкуватися в «неформальній обстановці», а й допомагати їм знаходити середовище для заняття різними видами стихійного дозвілля, знайти і залучити професіоналів до якісного навчання підлітків сучасним видам субкультури, ефективно використовувати потенціал дозвіллевих та спортивних закладів, розташованих в мікрорайоні, організувати і провести різноманітні заходи: програвання з учнями ситуацій

– спілкування на спортивних майданчиках і трасах, катку, роле-скейтодромі, вуличній дискотечі; змагання на роліках і скейтах «Візерунки на асфальті», брейкерів «Танцювальний марафон»; прес-діалог «Молодіжна субкультура»; дискусію «Крутий хлопець» - чи ідеал він для нас»; вікторину «Прізвисько і прізвисько»; естафету трейсерів; практикум «Цінуй свій час – вчись корисному»; проектування «На майданчику цікавинок»; бесіду «Я і мій ідеал»; цикл класних годин спільно з батьками «Дозвілля моєї дитини».

З давнини нашими предками склалися погляди і вироблялись традиції щодо зовнішності і краси людини. Зовнішність – це не тільки фізичний образ, а й статура, хода, жестикуляція, міміка, особливості мови.

У сучасні часи у молоді змінюються погляди і ціннісні орієнтири на зовнішній вигляд і красу. Еталонами краси і моди для неї все частіше стають епатажні (ті, що навмисно порушують загальноприйняті норми і правила, щоб вразити оточуючих) особистості з шоу – бізнесу (актори, співаки, танцюристи, ді-джеї тощо), представники молодіжної субкультури (байкери, рокери, трейсери, тощо). Широко розповсюджується мода у юнаків і дівчат на татування (наколювання візерунків на тіло особливою фарбою) та пірсинг (проколювання частин тіла для фіксації прикрас).

«Молодим людям, перш ніж зважитися на таке «оздоблення» свого тіла, варто згадати традиції нашого народу, згадати, як високо споконвіку в нас цінувалася дівоча честь і скромність, порахуватися з тим, що подумують люди про них та їхніх батьків, та найголовніше – чи не зашкодять вони своєму здоров'ю.

Лікарі – практики вважають, що проколювання ділянок тіла пов'язані з небезпекою, особливо, коли воно здійснюється самотужки або так званими фахівцями, які навчилися цієї справи від друзів, з журналів та відео. Таким «фахівцям» бракує підготовки, вони, як правило, не дотримуються гігієни і недостатньо знають анатомію. А це серйозна проблема, адже проколом невідповідного місця тіла можна спричинити надмірну кровотечу або ж завдати довгочасного, а то й непоправного пошкодження відповідного нерва.» (Боднарчук Г.М., Тимочків М.М. Виховні години: На допомогу класним керівникам .- Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2009.ст.50,51.

Хлопці одягаються екстравагантно, роблять зачіски під форми укладки волосся різних племен і народів, навіть не знаючи про їх традиції і про те, який зміст несуть ці зачіски. Дівчата оголюють спину і живіт не тільки на дискотеках, а й у громадських місцях, в холодні і морозні дні, забуваючи про те, що це може стати в наступному загрозою для їх здоров'я, масово бажають схуднути, бо статури їх «кумирів» є прикладом для наслідування.

Щоб протистояти таким явищам класний керівник повинен ретельно підготуватися до просвітницької і профілактичної роботи з учнями та їх батьками щодо негативних наслідків «сліпого» наслідування моді, модифікації тіла, заподіяння шкоди власному здоров'ю. Запланувати і провести відповідні заходи, наприклад: цикл класних годин «Краса зовнішня і внутрішня», бесіди «В кожному з нас є красиве», «Мода змінна – цінності вічні », конкурси дівочої краси «Чарівне поруч», «Коса – природна краса», дискусію «Культура одягу в школі», диспути «Татування – мода чи мистецтво», «Зробити людину кращою», «Пірсинг – краса чи загроза», екскурс «Азбука моди», заочну подорож «Красиве в житті », проектування «Створюємо моду в школі», турнір «Шлях до себе», свято «Краса в косі – з гордістю її носи», зустрічі з представниками модельних агентств «Виховання смаку – потреба сьогодення», зустріч з лікарями «Наслідки пірсингу і татування», батьківські збори «Мода, якою захоплюється наші діти » тощо.

З метою надання практичної допомоги класним керівникам в оновленні та удосконаленні знань про методики і технології; запровадженні інноваційних методів і засобів виховання культури поведінки учнів; у здійсненні проектувальної діяльності; у визначенні перспектив реалізації позитивних досягнень у практику методичним службам міського та районного рівнів доцільно було б провести цикл семінарів з відповідної тематики. Методичним об'єднанням класних керівників міського та районного рівнів передбачити проведення заходів з класними керівниками щодо виховання культури поведінки учнів на основі досвіду інтеграційної діяльності науки та практики, педагогів-новаторів, творчо працюючих педагогів.

Практичне використання зазначених рекомендацій дасть можливість класним керівникам загальноосвітніх навчальних закладів прогнозувати та корегувати результат власної діяльності, своєчасно вирішувати актуальні проблеми з питань виховання культури поведінки учнів.

Остапенко В.С.

методист вищої категорії сектору виховної

та позашкільної роботи відділу педагогічних інновацій та

виховної роботи, Відділення змісту дошкільної та загальної середньої освіти

Інституту інноваційних технологій і змісту освіти